

ALEXANDRU VLAHUȚĂ

OPERE

Ediție în două volume

2

Studiu introductiv de Octavian SOVIANY

Știința

CUPRINS

NUVELE, POVESTIRI, SCHIȚE, AMINTIRI, CUGETĂRI

Din VOLUME

Amintiri	6
Epraxia	10
I	10
II	11
III	11
IV	12
V	13
VI	14
Vișan	16
I	16
II	18
III	21
De-a baba-oarba	22
Din durerile lumii	25
I	25
II	33
III	39
IV	53
V	56
Cassian	59
I	59
II	63
III	68
Chimiță	68
Dincă C. Buleandră	73
O carieră într-un potcap	75
Tiberie Piscupescu	80
Părintele Nil	86
File rupte [1891]	87

La bătrânețe	94
Câțiva paraziți	96
No 1	96
No 2	97
No 3	97
No 4	98
No 5	98
Mogâldea	100
Un Crăciun	102
Inconsolabili	105
De la șezătoare	107
I	107
II	109
Coriolan	111
La arie	116
În străini	118
I	118
II	120
III	121
IV	123
Conu Dumitrachi Petcu	125
Un tânăr... ..	128
Socoteala	130
Fante de sezon	132
De la țară	134
Mama	136
I	136
II	138
În stradă	141
În ajunul Crăciunului	142
În vâltoare	144
I	144
II	145
III	146
File rupte [1895]	148
Pierdut... ..	151
Frați de cruce	154
Romantic	157
Ultimul cuvânt... ..	160
Ion	167
Singurul amic	170

Schițe	173
I	173
II	173
III	174
Predare	175
Trudiți	181
Note	185
I	185
II	187
III	188
Moftangiul blazat	190
Fărmături	192
Dreptate	194
Este o dreptate	210
Te-ai amețit	212
La gura sobei	215

CONFERINȚE, ARTICOLE, PAMFLETE

A. Din VOLUME

Viitori miniștri... ..	218
Spoială și funcționarism	219
Amintiri despre Eminescu [1889]	224
Un triumfător	226
File rupte [1891]	229
Curentul Eminescu	236
Onestitatea în artă	247
Seriozitate... ..	260
Familia artiștilor	261
Amintiri despre Eminescu	262
Delavrancea [1894]	264
Mahalagismul în literatură	264
„Bene-merenti”	266
Doamna A.	268
Eminescu și junimiștii în chestia națională	269
G. Coșbuc	270
Literatura noastră	271
Cum se face o nuvelă?	274
Iar publicul... ..	276
În căutarea originalității	278
Eleonora Duse	280

M. Eminescu (Poezii postume)	282
Casa artiștilor	283
Cuviință	285
Eminescu în politică	287
Delavrancea [1909]	290
„Societatea scriitorilor” (O casă de editură)	293
Un învățător	295
Cultul amintirilor	297
Caragiale	300
Fuga lui Tolstoi	303
Cumințenia pământului	305

B. Din PERIODICE

Teatrul Național	308
C. Dobrogeanu-Gherea	309
Gherofobia domnului Hasdeu	310
Eu	312
N. Grigorescu	312
Cititorii literaturii române	313
Proiecte	315
Scadența minciunilor	316
Peste două luni	318
Amurg și zori	320
Devastatorii	322
Între două vieți	324
Nedreptățit	325
Unirea	326
„Noi vrem pământ”	327
Basarabia	328
În templul legilor	330
Familia artiștilor	332
Arta socialistă	334
Artiștii partidului	336
Supărarea socialiștilor	339
Mascarada socialiștilor	341
O privire generală	343
Solidarizări primejdioase	345
Strigătul vremii	346
Din lumea bolșevismului	347

I. În zările trecutului	349
II. Geții. Dacii	351
III. Decebal. Traian. Luptele lor	355
IV. Dacia romană	360
V. În viforul năvălirilor	361
VI. În cetatea Carpaților	363
VII. Unirea neamului românesc	365
Între unguri și bulgari. Frații Asan și Împărăția Romano-Bulgară. Năvălirea tătarilor	
VIII. Întemeierea principatelor	368
Cei dintâi voievozi	
IX. Vladislav Basaraba (Vlaicu-Vodă) (1364–1372)	374
X. În Moldova	377
Alexandru cel Bun	
XI. În Muntenia	381
Mircea cel Mare (1386–1418)	
XII. Urmașii lui Mircea	387
Vlad Țepeș	
XIII. Moldova	393
Sub urmașii lui Alexandru cel Bun până la Ștefan cel Mare	
XIV. Ștefan cel Mare (1457–1504)	398
XV. Muntenia (1494–1593)	417
XVI. Moldova	422
Sub urmașii lui Ștefan cel Mare	
XVII. Mihai Viteazul	431
XVIII. Țările române.	
În veacul al XVII-lea	451
XIX. Sub fanarioți (1711/16–1821)	462
XX. În zorii mântuirii	469
NOTE ȘI COMENTARII	477
ICONOGRAFIE	479

LBRIS

We know
books

PROZÁ

NUVELE, POVESTIRI, SCHIȚE, AMINTIRI, CUGETĂRI

Din VOLUME

AMINTIRI

Amicului meu Delavrancea

Și multă vreme n-am mai dat pe valea aceea.

Târziu – trecuseră la mijloc vro zece ani – împrejurările m-au dus odată pe-acolo. Ce mic și cât de trist mi s-arăta satul în care-mi trăisem cei doisprezece ani de nebulii dintru începutul vieții!

Bordeiele rari, lăsate mai în pământ, tăcute în băătura lor acoperită de dudău, aveau un aer de bătrânețe chinuită, parcă mocneau veacuri de suferinți sub strășinele de moloz și de hlujeni putreziți de vremuri rele.

Dar din de mult părăsitul nostru bârlog!... Cum se mistui, de nu mai avea nimic ființă! Casa de istov năruită – nu se mai arăta pe locu-i decât un morman înecat în bălării; din toată grădina, vro doi pomi ciunțiți mai făceau strajă pustiului, din gard, niciun gătej, fântâna – părăsită, o groapă astupată c-un maldăr de spini, asupra căreia a jale scârțâia, bălălăind în bătaia vântului, cumpăna, ce tot se mai ținea pe crăcana unei furci butucoase și hăită-ntr-o rână.

C-un ochi de adâncă suferință am privit multă vreme la golul sfâșietor ce lăsase pe pământ vechiul nostru adăpost. Ce greu și cât de zdrobite mi se prăvăleau gândurile, ca-ntr-un potop de întuneric, în vâltoarca pustiitoarei vremi, și de ce jale profundă îmi umplea inima vederea acelei păragini! Și nu mai era o paragină aceea – era un mormânt, în care putrezisem de tot, de mult, eu, fugarul neastâmpărat al râpelor și dealurilor cu dumbrăvi, *soiul cel rău*, care alerga desculț pe șesurile abia cosite și dormea-n toiul fierbințelii pe palele mirositoare de fân, *dimonul* cu obrajii arși de soare și cu tălpile sparte de spini și de țăpuși, pe care nu-l încăpea lungul văilor de nebul și umblăreț ce era. O! de și-ar mai fi ținut casa bătrânească păreții în

picioare, m-aș fi văzut – mi-aș fi auzit tălpile lipăind pe scânduri... Ce dor mi-era de mine, nemaivăzut de zece ani. Mai greu decât vremea, apăsa pe copilăria-mi moartă pustietatea, pământul acela movilit și plin de buruieni, care-mi mai arăta urma casei unde mă născusem.

.....

Încet, dibuind cărarea cu piciorul și cu cârja, abia-și urnește trupul spre vale baba Țândăroae. Uscată ca o scripcă, cu ochii mititei și vineți-ștersi, pipernicită și curmată de șale, de ți se părea că umblă-n brânci, se dete aproape de mine și, străvâzându-mă ca printr-o zare de sită deasă, îmi cuprinse gâtul c-o mână căreia-i sunau degetele de slabă ce era; mă aplecă spre ea și simții pe obraz sărutarea uscată a buzelor ei ca de iască. Apoi clipi din ochi, ca cum ar fi vrut să dea drumul câtorva lacrimi, dar își aduse aminte că de vremi uitate și-au uscat izvorul – se mulțumi pe-un adânc oftat – și dând pas limbii, prinse a mi se căina de-atât de lungul și chinuitul șir al anilor, ce n-o mai lăsau ticnii și mormântului. Dar pentru c-o luase cu șirul vorbii iar de la zaveră și de pe vremea bunicilor, Dumnezeu să-i ierte, de pe când s-a pomenit și ea fată mare – așa că-mi spunea lucruri pe cari eu, tot din gura ei, de nenumărate ori, le mai auzisem, de aceea mai mult o priveam decât o ascultam.

Fața mică, boțită și scrijelată toată în zbârcituri adânci, ce se amestecau încălțit ca niște slove orientale, bărbia subțiată pornită-n sus, nasul cocărlat și prăvălit la vale ca un plisc de bufniță, iar gura-ntinsă, fără buză, ca o tăietură curmezișă într-un chip de lemn, pe mâinile-i scorojite stetea pielea zgârcită și uscată, ca o coajă de nucă, în sfârșit toată ființa ei, stafidită, suptă, scheletizată, era, cum zice Hugo, numai un pretext ca să mai zăbovească pe lume olecuță de suflet. Și era o vorbareță mogâldeța asta, cum nu-și afla pereche. C-un glas sec, înfundat, ce suna a pământ parcă, ea vântură în spusu-i, ce nu mai avea sfârșit, cale de optzeci de ani aproape, de la copilăria ei până la a mea. Auzite și știute mi-eră toate, dar ea nu ținea socoteală de asta, ci-i da-nainte cu vorba: cum m-a ținut în brațe, cum mă descânta de deochi, cum îmi înșira povești, la gura sobei, în vremea nopților lungi de iarnă, și câte nimicuri toate, a căror aducere-aminte-i dădeau prilej de lungi oftături cu scări biete babe Țândăroae.

Cu o adâncă luare-aminte am început s-o ascult când a prins a-mi spune despre moș Simion Păduraru, cel mai deștept și mai hazliu unchiaș din Pleșăști, despre care și până astăzi multe se pomenesc pe valea aceea.

Văzându-se cu părul alb moș Simion și socotind că sfârșitul vieții e pe sosite, își ciopli singur un sicriu din scânduri de fag, îi potrive binișor capacul deasupra și-l așează sub pat, așteptându-și cu liniște, ca pe-un asfințit de soare, ceasul de veșnică odihnă.

Dar se vede că Dumnezeu îi pierduse socoteala zilelor, ori că moartea rătăcise drumul, după cum zicea el însuși adesea, căci zece ani i-a stat sicriul gol. Iară despre această zăbavă a apusului, moș Simion nu s-arăta deloc a fi mulțumit. Cum el își făcuse toate pregătirile și cum nu se mai simțea trăind decât printr-un fel de prisos de viață grea, pătimasă, plină de strămtorări și de necazuri, această întârziere neașteptată sfârșise prin a-l îngheța într-o posomorâre, din care nimic nu-l mai putea scoate. Nu mai râdea, nu mai vorbea, nici nu ofta, și nici că spunea cuiva vrodată ce vrea, ce-l mistuie, ce-l doare; dar cine-l vedea înțelegea că suferă. Pe deasupra sa treceau zilele ca palele de umbră peste-o miriște arsă. Sub genele-i albe abia i se mai mișcau ochii, înecați în liniștea dezgustului de toate, lăsând cu lene o căutătură trudită și întunecată peste tot ce-i cădea în preajmă. Ca un copac trăsnet, culcat de-a lungul în mijlocul pădurii, așa rămânea moș Simion ceasuri întregi, răsturnat pe patul din fundul bordeiului, cu ochii pironiți în podele, cu degetele încleștate între căpătâi și ceafă, fără să facă o mișcare, fără să scoată un gemăt, fără să deslușească, prin vrund semn, rostul gândurilor, taina și păsul ce frământau adâncul acestei vieți întârziată.

Dar când Pârnu se arăta în prag, repezind ușa de perete și cătând oțărât și-a zurbavă înainte-i, bătrânul se ridica încetinel în capul oaselor, îl măsura c-o privire dojenitoare și scârbită, fața i se încrunta într-o hotărâre aspră și neinduplecată, iar vorbele-i cădeau cumpănit și greu, ca bățiile de ciocan pe ilău.

– Da' vino-ți în fire, bre omule, că ești coșcogea gligan. Ce trănestești ușa s-o scoți din țâțâni? Calcă omeneste și nu-ți mai întoarce ochii pe dos degeaba. Astâmpără-te odată. Ți-am spus că nu se poate. Înțelege-mă și te zdrăvenește.

Pârnu se așeza pe capătul laitei, într-o tăcere răstită, își scotea din brâu o frunză uscată de tutun, o freca încetișor în palme, își aprindea luleaua și, cu ochii pironiți în pământ, cu căciula de oaie îndesată-n cap, stetea ghemuit și hursuz, scuișând printre dinți c-un fel de scârbă obraznică și dezmățată.

Era vână la față, îi clocotea veninu-n inimă, dar, ca din piatră, nu scotea o vorbă din el, ori un oftat măcar.

– Ai innăucit, sărace, de tot. Cică ești om, copt de-a-puterelele-hi, și nu ți-ai prăsit un ban să-ți poți cârpi o nevoie la o vreme grea, ori să te chemi și tu că ai doi juncani în bătaură, din munca ta. Aș, ți-ai găsit!... Umbli capchiu pe la gardurile oamenilor, să te latre câinii și să te faci de râsul și ocara satului. N-are chip să fac-un pas din ogradă biata Ilinca Văduvii. Are să te opărească baba cu apă clocotită, ca pe-un câine. Așa ți se cade. Tu, om să sfârâmi pietrele-n palme, în loc să te-apuci de-o treabă, ații calea celei fete, și-ți prăpădești ziua pe fleacuri. Ihai, băiete, mută-ți gându'!... Nu iei tu pe Ilinca, cum nu-s eu popă.

Pârvu-nghiți în sec de câteva ori și, fără să scoată un cuvânt, se sculă și ieși.

Bătrânul se simți singur, și tăcerea din bordei pentru-ntăia oară îl înfiora. Se uită lung înspre capătul laiței, unde șezuse Pârvu, își întoarse gândul de câte rostise din gură, și-ncepu să-l mustre cugetul. Simți tăcerea lui Pârvu c-a rămas în bordei și-l apasă ca o piatră de moară. Atâta băiat avea și el. Cum îl împinse naiba să se-ndrăgească tocmai de biata Ilincuța, care de asemenea era fiica lui, făcută cu Maranda, văduva lui Ghinea, răposat cu vro doi ani înainte de nașterea fetei. Știa el bine că-i sângele lui. Cum să îngăduie o așa împărechere? Dar unde s-a mai pomenit un păcat ca ăsta? El nu știe, săracu' – nu-i spune inima – ș-o ține întruna s-o ia de nevastă; biata Ilinca, bietul Pârvu!...

Și se culcă iar pe spate, doborât de gânduri, cuprins de milă, cu inima ruptă de dureri, pe cari numai el și cu Maranda le știa. Soarele asfințise, bordeiul se umplu de întuneric, și el adormi greu.

Pârvu o porni de acasă țintă la mama Maranda. De astă dată nu se mai opri sficios pe la poartă, ci-și luă inima-n dinți și dete drept înainte, deschise ușa-n lături și se-nțepeni dârz dinaintea bătrânei și, subt ochiul ei speriat și răstit, el nu se tulbură, ca altă dată, ci-i grăi verde, fără să-ngăimeze vorba, ori să-i tremure glasul:

– De ce bați pe Ilinca, lele Mărandă! Cum nu te doare inima? E păcat de Dumnezeu... Ș-adecă de ce-o ferești așa de mine, că doar nu-s urs s-o mănânc? Și zău, adicătelea de ce nu mi-o dai de nevastă? Ce, eu nu-s om ca toți oamenii? Ha, lele Marandă? Spune-mi încălea, ca să știu.

Baba îl privi lung, uimită, cu mâna la obraz, dar nu mai putu ține și izbucni:

– Bată-te Dumnezeu, ticălosule, iar te-ai îmbătat! Ieși afară, nerușinatule, nu te vezi că ești mort beat? Piei din casa mea, greață, că chem satul la tine-acuși...

Și puse mâna pe cociorvă. Pârvu, deși n-avea deloc aerul de a-i fi frică, dar se dete îndărăt și se depărtă cu pasul domol, în bătaia câinilor, bolborosind o toană de sfinți, dumnezei și feștanii.

Baba se potoli, iar fata vârî capul în pernă și plânse năbușit.

Înnoptase. Zare de stea nu se vedea deasupra, și începuse să ploaie. El se îndreptă spre cârciumă. La niciun geam nu era lumină. Bătu la ușă, apoi în fereastră.

Un glas zgârietor de jidan somnoros s-auzi din fundul casei întrebând:

– Cine-i?...

– Eu, Pârvu. Scoal' de-mi dă o litră de rachiu.

Jidanul aprinse un căpețel de lumânare și trase drugul de la ușă. Flăcăul scoase din sân o sticlă lătareață, puse trei gologani pe tarabă și ceru jupânului

să-i dea din cel mai tare. Luă sticla cu rachiu și se îndreptă spre casă. Pe la jumătatea drumului îi trase o dușcă zdravănă. Simți că-l arde la mațe. Apoi scutură sticla. I se păru c-a mai rămas de-un gât, ș-o puse iar în sân. Intră încetișor în tindă. Deschise ușa casei cu grijă. În bezna neagră, ce umplea încăperea, s-auzea, trăgănat și greoi, horcăitul bătrânului ce dormea dus.

Pârvu stete puțin în întuneric și ascultă, stăpânindu-și răsuflarea. Apoi ieși iar în tindă, călcând rar pe vârful degetelor, băjbâi în ungher sub râșniță, găsi toporul la locul lui. Îl luă; intră tiptil iarăși în casă, ajunse lângă pat și începu să pipăie la căpătâi. Atinse încetișor, cu mâna, fruntea caldă a bătrânului, care dormea cu fața-n sus. Atunci își încleștă c-o furie de dobitoc amândouă mâinile pe coada toporului, îl ridică cu tăișul în sus, și o dată îl repezi năprasnic cu muchea-n capul tatălui său. Țeasta trosni sfărâmată, și niciun gemăt de durere n-avu timp să iasă din pieptul nefericitului părinte. Sângele începu să șuruie pe pământ...

Pârvu aruncă toporul jos și ieși repede afară.

Ploaia încetase, și câteva stele începeau a se ivi printre petici de nori. Ucigașul se simți apucat de-un tremur. Căpu-i vuia năuc. Îi rămăsese în urechi șuruitul de sânge... Îl auzea neîntrerupt cum gâlgăie, prelingându-se-n jos pe marginea patului – scoase sticla din sân, c-o poftă sălbatică îi supse cea din urmă picătură ș-o aruncă-ncolo. Ca un nebun se repezi într-o fugă la casa babei și, în lătratul asurzitor și întărtat al câinilor, strigă de la fereastră, deznădăjduit și huișe:

– Scoală, Ilinco, c-am omorât pe tata!

Dar căzu grămadă-n noroi, ș-adormi, toropit de băutură.

Am plecat amețit. Îmi urla capul de spusele babei. N-am fost mai de atunci pe-acolo. Sărmana noastră casă! Sărmanul moș Simion! Cum s-au stins și s-au prăpădit de trist și fără de urmă!

EPRAXIA

I

Cel era o copilă – nici zece ani nu-mplinise când a dus-o tată-so la mănăstire. Stărița o privi lung, cu de-amănuntul, netezindu-i încetișor părul galben, ce-i cădea pe umeri, ca un fuior de mătase. Din când în când fetița își ridica genele, lunecându-și căutătura ei de o dulce și nevinovată sfilă când pe chipul liniștit al stăriții, când pe șiragul de mătănii ce-i țâncăneau în mâna stângă, regulat și monoton ca bătăile unui ceasornic, când pe rasa largă de mohair cafeniu, ce se revârsa în falduri până la pământ.

LRDIS | We know
past

Inimă slabă, așa, să se clatine și să se nduioșeze de te miri ce, n-avea cuvioasă; dar când văzu acest chip atât de blând, de frumos și de cuminte, i se făcu oareșicum milă și se ispiti să-ntrebe:

- Bine, boierule, cum te-nduri să... te desparți de-așa copilă?
- Dă, măicuță, parcă pe mine nu mă doare inima? Da' ce să fac? Mamă nu, stare... de nicăieri. Eu... vezi-mă, abia-mi târâi zilele; ca mâni într-un pământ și n-am nici de comând...

II

Era tuturora dragă copila asta, cu ochii mari și limpezi, cu mișcările ei potolite, cu întrebările ei naive, cu farmecul acelei frumuseți triste de care ea nu-și dedea încă seamă, și zilele ei treceau liniștite și reci ca uitarea, în mijlocul acelei lumi în care nimic nu se mai schimba. Aceleași rugăciuni neîntrerupte, aceleași cântece prelungi și somnoroase, aceleași mișcări de rase lungi și negre, pe care la început, multe nopți de-a rândul, le vedea mereu prin somn înșirându-se pe dinaintea ochilor ei.

S-a deprins în sfârșit cu toate. Când toca de utrină, ea era în picioare înaintea tuturora.

Și ce frumos îi ședea, măicuță, la strană, când se vâra între cântărețe și, clătînându-și alene capul, își amesteca și ea glasul argintiu în trăgănatul și scâncitul *Doamne, miluiește* al călugărițelor.

Dar viața pe care o ducea ea, lumea în care trăia, toate erau ca străine de dânsa: niciodată nu se opri să-și deslușească în cugetu-i ce vede, ce-aude, ce simte, să-și dea socoteală – măcar așa, copilărește – de ce face și ce rost are ea acolo. Nici urâtul n-o apuca, nici dor de-acasă, nimic, pare că-n mănăstire se pomenise de când a deschis ochii.

Făcea tot ce i se spunea, de nimic nu cârtea, nimic nu dorea. O singură dată numai a cerut să-i facă și ei rasă, ca să fie îmbrăcată la fel cu lumea de-acolo, și stărița, zâmbind de atingătoarea ei nevinovăție, a sărutat-o, asigurând-o că-i va împlini negreșit dorința când s-a face mare. Iar fetița, deși în inima ei era încredințată că e destul de mare, se mulțumi cu acest răs-puns și nu mai zise nimic.

III

Au sosit iarăși nopțile lungi de iarnă. E un cer sticlos deasupra, ca o boltă de metal. Văpaia lunei s-așterne pe sclipitoarele întinderi de zăpadă.

Ca-ntr-un țințirim împărățește adâncă tăcere. Prin chilii toată suflarea e adormită. La un singur geam se mai vede lumină. În rasă neagră, tologită de-a lungul patului, tânăra maică Epraxia citea pe *Paul și Virginia*. Tâmpla